

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Jméno autora: Mgr. Ladislav Kažimír

Datum vytvoření: 08.05.2013

Číslo DUMu: VY_32_INOVACE_08_Ch_OCH

Ročník: II.

Vzdělávací oblast: Přírodovědné vzdělávání

Vzdělávací obor: Chemie

Tematický okruh: Organická chemie

Téma: Halogenderiváty

Metodický list/anotace:

Prezentace je určena pro téma **Halogenderiváty** v rozsahu SŠ.

Základních dělení derivátů podle počtu a typu funkční skupiny, klasifikace

HALOGEN DERIVÁTY

- HALOGENERIVÁTY, NÁZVOSLOVÍ
- FYZIKÁLNÍ VLASTNOSTI
- CHEMICKÉ VLASTNOSTI
- CHLORMETHAN
- TRICHLORMETHAN
- TETRACHLORMETHAN
- TRIJODMETHAN

- TRIBROMMETHAN**
- CHLORETHAN**
- CHLORETHYLEN**
- CHLOROPREN**
- TETRAFLUORETHYLEN**
- TRICHLORFLUORETHAN, CHLORTRIFLUORETHAN**
- DICHLODIFENYLTRICHLORETHAN - DDT**

Halogenderiváty

□ Charakteristická skupina

- F, - Cl, - Br, - I

□ dělíme dle jejich struktury na primární, sekundární a terciární

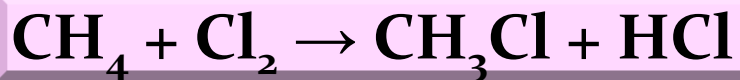
RCH_2X

R_2CHX

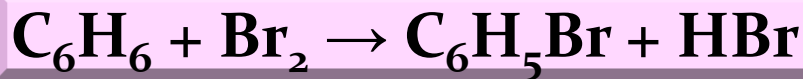
R_3CX

□ Příprava a výroba halogenderivátů

➤ radikálová substituce alkanů

➤ elektrofilní substituce arenů

➤ adice na nenasycené uhlovodíky

Názvosloví halogenderivátů

❖ dvojí metodika jejich odvození ze vzorce

□ schéma alkyl**halogenid**

▪ pouze je-li ke konci základního řetězce navázán jeden atom halogenu

CH_3I - methyl**jodid**

$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{Br}$ - ethyl**bromid**

□ **halogen**uhlovodík

CH_3I - **jod**methan

$\text{CH}_3\text{CH}_2\text{Br}$ - **brom**methan

CHCl_3 - **trichlor**methan

CCl_4 - **tetrachlor**methan

□ Některé halogenderiváty mají také své triviální názvy

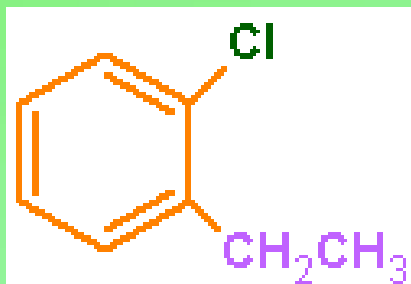
CHCl_3 - **chloro**form

CCl_4 - **chlorid** uhličitý

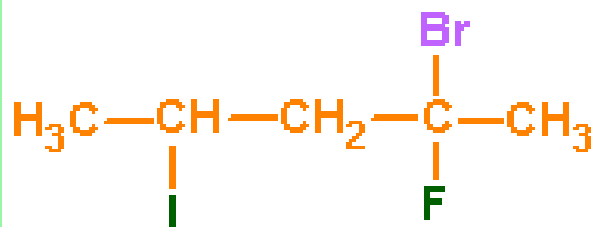
Názvosloví halogenderivátů

- ❑ Při číslování mají skupiny halogenů přednost před uhlovodíkovými zbytky.

1-chlor-2-ethylbenzen

- ❑ Jejich pořadí se poté určuje podle prvního počátečního písmena v jejich názvů, přičemž ch (chlor) se bere jako c.

2-brom-2-fluor-4-jodpentan

Fyzikální vlastnosti

☐ s menší molekulovou hmotností jsou plyny

☐ s rostoucí hmotností se však jejich body tání a varu zvyšují

☐ obvykle jsou nerozpustné ve vodě

☐ dobře rozpustné v tucích

☐ narkotické účinky (např. chloroform)

☐ slzotvorné účinky (např. benzylchlorid)

☐ mnohé halogenderiváty nepříjemně zapáchají

☐ jsou značně reaktivní (díky vazbě C-X)

Chemické vlastnosti

□ Charakteristickou reakcí je **nukleofilní substituce**

➤ monomolekulární SN_1

vzniká alkylový kation a halogenidový anion

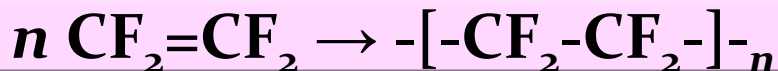
➤ bimolekulární SN_2

vzniká aktivovaný komplex dvou částic, substrátu a nukleofilního činidla

□ **eliminace** vedoucí ke vzniku uhlovodíků
(reakce s alkalickým kovem) $2CH_3Br + 2Na \rightarrow CH_3CH_3 + 2NaBr$

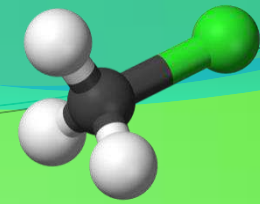
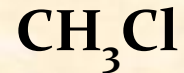
□ **eliminace** vedoucí ke vzniku alkoholů
(reakce s hydroxidem) $CH_3Br + NaOH \rightarrow CH_3OH + NaBr$

□ **polymerace** - chemická reakce, při které z malých molekul (monomerů) vznikají vysokomolekulární látky (polymery).

Chlormethan

methylchlorid

bezbarvý velmi hořlavý plyn

Obr.2

mírně nasládlá vůně

poruchy CNS, poškození jater, ledvin a srdce

Obr.3

ospalost, závratě, zmatenost a dýchací potíže, poruchy řeči. Při vyšších koncentracích, ochrnutí, křeče a kóma.

Při vyšších koncentracích, ochrnutí, křeče a kóma.

Použití

výroba silikonových polymerů

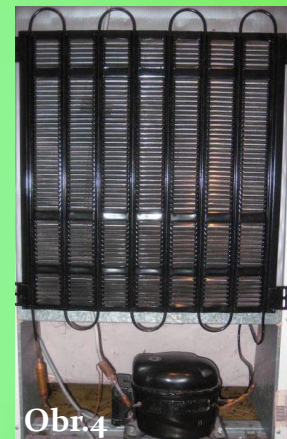
náplň do chladicích zařízení

lokální anestetikum, při výroba léčiv

rozpouštědlo při výrobě butylové pryže a rafinaci ropy

Obr.5

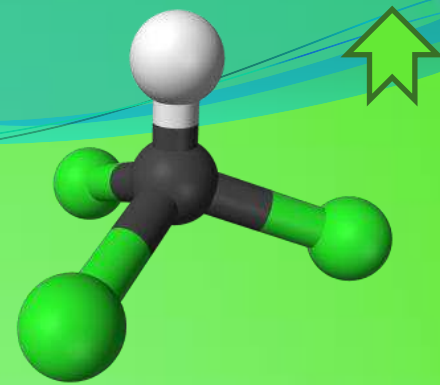

Obr.4

Trichlormethan

chloroform

CHCl_3

bezbarvá, těkavá, nehořlavá kapalina

charakteristický nasládlý zápach

inhalace par vede ke tlumení CNS

závratě, ospalost a bolesti hlavy

Při vyšších koncentracích, ochrnutí, křeče a kóma.

Obr.3

Použití

výroba teflonu

lepení plexiskla

byl používán jako anestetikum

rozpouštědlo tuků, olejů a pryskyřic

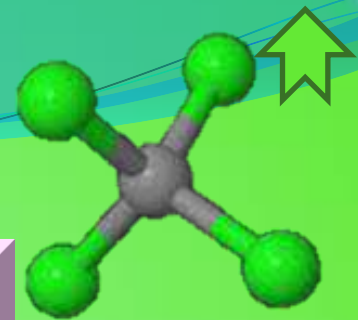
Obr.9

Obr.8

Tetrachlormethan

chlorid uhličitý

bezbarvá kapalina sladkého éterického zápachu

nehoří

nerozpustná ve vodě

za vysokých teplot reaguje s kyslíkem za vzniku fosgenu a chloru

$$2\text{CCl}_4 + \text{O}_2 \rightarrow 2\text{COCl}_2 + 2\text{Cl}_2$$

➤ fosgen je vysoce toxický

Obr.6

Obr.3

ovlivňuje CNS člověka. Způsobuje bolesti hlavy, halucinace, ospalost, žaludeční nevolnost a zvracení. Při vysokých koncentracích může způsobit i smrt.

Použití

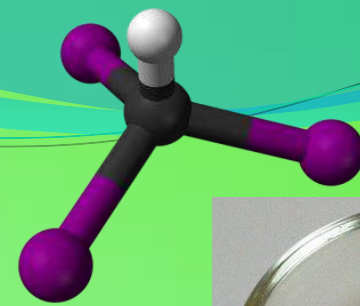
náplň hasicích přístrojů - nehasit v uzavřených prostorech

Obr.7

Trijodmethan

jodoform

světle žlutá krystalická těkavá látka

pronikavý zápach, antiseptické účinky

inhalace vede ke tlumení CNS

Obr.10

závratě, ospalost a bolesti hlavy, poruchy dýchání

Obr.11

Použití

dezinfekční prostředek
suší ránu a snižuje bolest

Obr.13

Výskyt

Mycena arcangeliana - helmovka Oortova

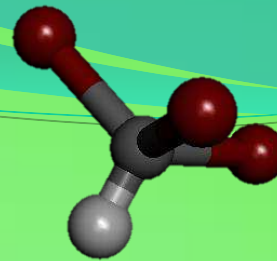

Obr.12

silná vůně po jodoformu, nejsou jedlé. Roste na mrtvém dřevě v podzimních měsících v celé Evropě.

Tribrommethan

bromoform

Obr.14

- bledě žlutá kapalina, nehoří
- sladká vůně podobnou chloroformu
- mírně rozpustná ve vodě
- snadno přechází do plynného skupenství
- jedovatá a přírodě nebezpečná látka
- podráždění očí, kůže, dýchacích cest, deprese, ovlivnění CNS, jater, poškození ledvin

Obr.6

Obr.15

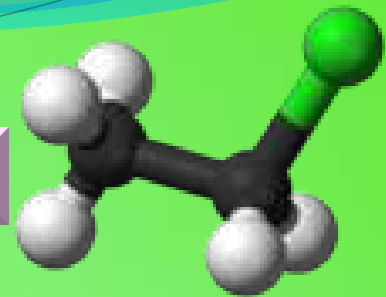
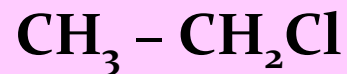
Použití

- dříve se bromoform používal jako rozpouštědlo
- dnes se však již nanejvýš užívá jako laboratorní činidlo

Chlorethan

ethylchlorid

bezbarvý plyn, nasládlá vůně, těžší než vzduch

hořlavý, velmi reaktivní, citlivý na světlo

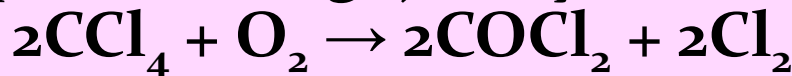
Obr.2

poruchy koordinace, opojení, křeče v břiše, poruchy srdečního rytmu, srdeční zástava, jater, poškození ledvin

Obr.3

na vzduchu pomalu reaguje s kyslíkem za vzniku fosgenu a chloru

Použití

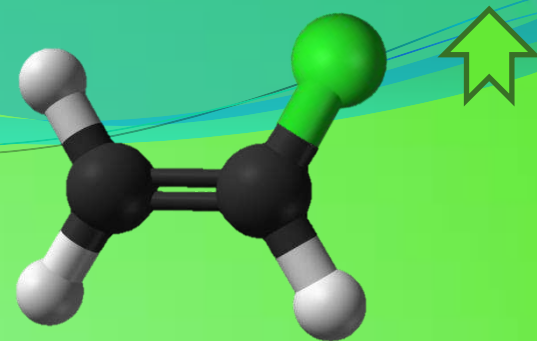
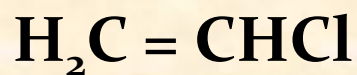
výroba tetraethylolova, antidetonační přísady do benzínu

chladio, hnací plyn do sprejů, anestetikum - Kelen

přeměna celulózy na ethylcelulózu, zahušťovadlo a plnivo v nátěrových hmotách, kosmetice a podobných výrobcích.

Chlorethylen

vinylchlorid

bezbarvý, jedovatý plyn

Obr.6

Obr.2

nasládlé vůně s mírně narkotickými účinky

3,8 až 31 procent ve vzduchu - výbušná směs

Obr.16

malátnost (slabost, vyčerpání), bolesti břicha, krvácení do zažívacího traktu, zvětšená játra, bledost nebo cyanóza končetin, kapalina - omrzliny

Obr.3

mutagen a karcinogen

Obr.17

Obr.18

Použití

výroba polyvinylchloridu PVC

Obr.19

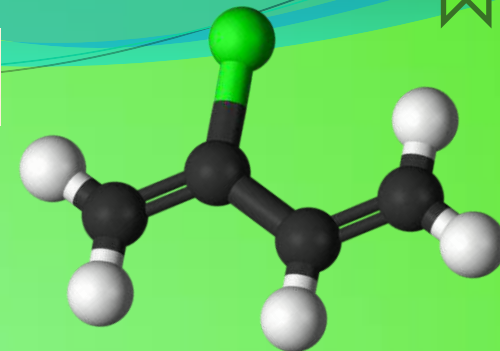
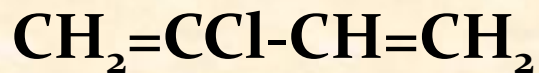
Obr.20

Chloropren

2-chlorbut-1,3-dien

bezbarvá kapalina

Obr.6

hořlavá

Obr.2

páry tvoří se vzduchem výbušnou směs

Obr.16

podráždění očí, kůže, dýchacích cest, úzkost, podrážděnost, zánět kůže, alopecie, účinky na reprodukci

Obr.3

potenciální karcinogen

Použití

výroba chloroprenového kaučuku - Neopren

Obr.24

Obr.22

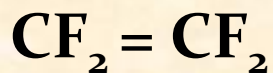

Obr.23

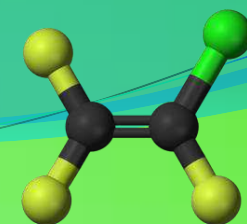
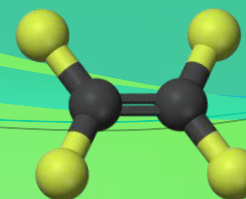
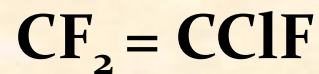

Obr.21

Tetrafluorethylen

Chlortrifluorethylen

bezbarvý plyn bez zápachu

Obr.3

Obr.6

hořlavý

Obr.2

páry tvoří se vzduchem výbušnou směs

Obr.16

potenciální karcinogen

Obr.27

Použití

výroba polytetrafluorethylen
u PTFE – teflon, teflex

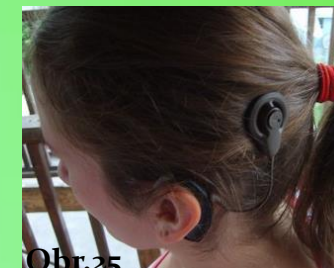
výroba poly (ethylen-co-
tetrafluorethylen), ETFE

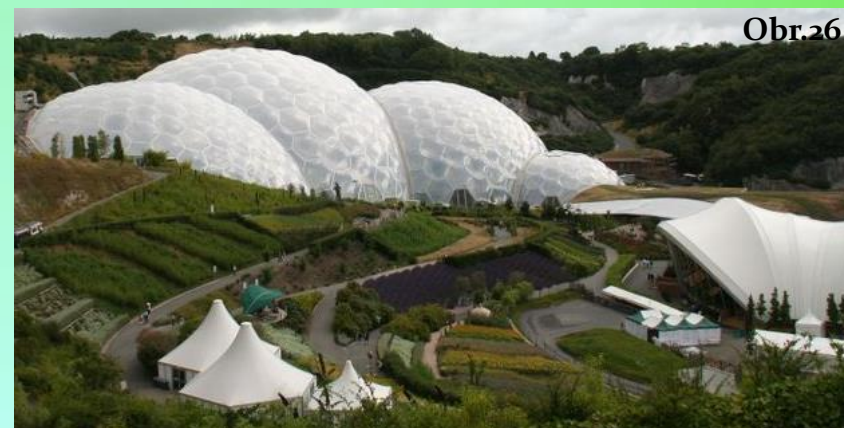
Obr.9

Obr.8

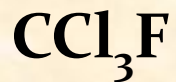

Obr.25

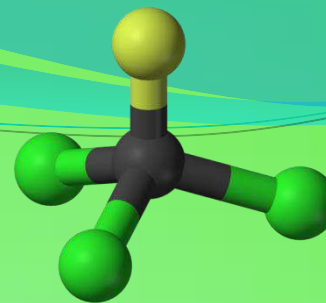

Obr.26

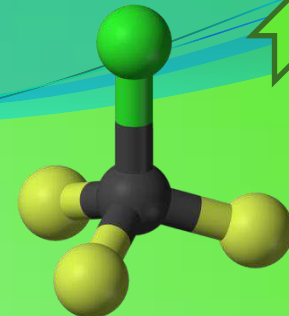
Trichlorfluormethan

Chlortrifluormethan

Freon 11

Freon 13

Freony – fluor deriváty alkanů, obsahují vždy fluor a ještě další halogen.

bezbarvé plyny bez zápachu, nehořlavé

nejsou jedovaté

Použití

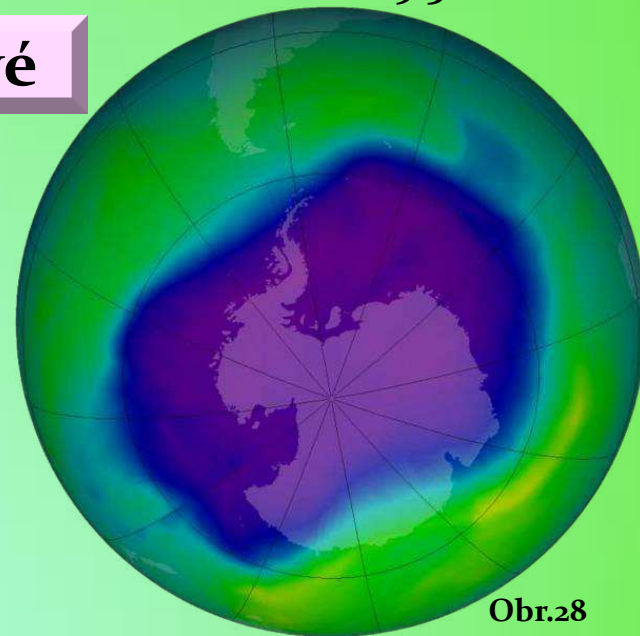
dříve náplň do chladících zařízení

dříve hnací látka sprejů

Vídeňská úmluva o ochraně ozonové vrstvy 1985

Montrealský protokol k 1. lednu 1989

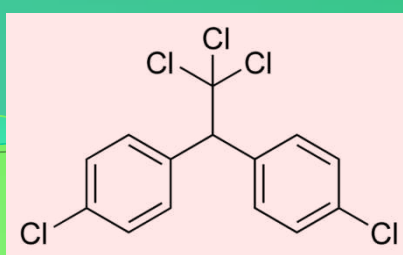
24.září 2006 ozonová díra
Antarktida 29.500.000 km²

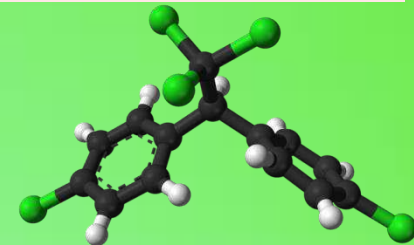
Obr.28

Dichlordifenyltrichloretan - DDT

1,1,1-trichlor-2,2-bis-(4-chlorofenyl)ethan

p,p-dichlordifenyltrichlormethylmethan

☐ bezbarvý nebo bílý krystalický prášek

☐ velmi slabé aromatické vůně

☐ jedovatý

Obr.6

Obr.15

☐ nerozpustný ve vodě, rozpustný v tucích

Obr.30

Použití

☐ insekticid

Obr.31

☐ 1972 zákaz USA, 1974 zákaz ČR

Obr.29

☐ 1984 definitivní zákaz používání a výroby

autorka knihy „Mlčící jaro“
negativní vliv DDT
na životní prostředí

Obr.32

Citace

- Obr.1** WRIGHT, Joseph. *Soubor: JosephWright-Alchemist.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 20.2.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:JosephWright-Alchemist.jpg>
- Obr.2** HENNING, Torsten. *Soubor:GHS-pictogram-flamme.svg - Wikipedie* [online]. [cit. 1.2.2013]. Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:GHS-pictogram-flamme.svg>
- Obr.3** TORSTEN HENNING. *Soubor:GHS-pictogram-silhouete.svg - Wikipedie* [online]. [cit. 1.2.2013]. Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:GHS-pictogram-silhouete.svg>
- Obr.4** CALIPPER. *Soubor: Frigorifero Ignis componenti.JPG - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 18.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Frigorifero_Ignis_componenti.JPG
- Obr.5** GMHOFMANN. *Soubor: Eiswuerfelform-silikon.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 18.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Eiswuerfelform-silikon.jpg>
- Obr.6** TORSTEN HENNING. *Soubor:GHS-pictogram-skull.svg - Wikipedie* [online]. [cit. 1.2.2013]. Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:GHS-pictogram-skull.svg>
- Obr.7** WOLFGANG, S.. *Soubor :070707-092045. Jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 23.2.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:070707-092045.jpg>
- Obr.8** ANDREVAN. *Soubor: 100 0783.JPG - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 18.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:100_0783.JPG
- Obr.9** REDPIRANHA. *Soubor: PTFE Band.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 18.4.2013]. Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:PTFE-Band.jpg>
- Obr.10** TORSTEN HENNING. *Soubor:GHS-pictogram-exclam.svg - Wikipedie* [online]. [cit. 1.2.2013]. Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:GHS-pictogram-exclam.svg>
- Obr.11** OPOTAN. *Soubor: Triiodomethane (jodoform) jpg. - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013]. Dostupný na WWW: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Triiodomethane_\(iodoform\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Triiodomethane_(iodoform).jpg)
- Obr.12** MILBURN, Josh. *Soubor: Mycena arcangeliana 107930.jpg - Wikimedia Commons*[online]. [cit. 22.4.2013]. Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mycena_arcangeliana_107930.jpg

Citace

- Obr.13** FACUN, Laurence. *Soubor: Oww Papercut 14365.jpg - Wikipedia* [online]. [cit. 22.4.2013].
Dostupný na WWW: http://it.wikipedia.org/wiki/File:Oww_Papercut_14365.jpg
- Obr.14** RUSSOC4. *Soubor: Bromoformbottle.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013].
Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bromoformbottle.jpg>
- Obr.15** TORSTEN HENNING. *Soubor:GHS-pictogram-pollu.svg - Wikipedie* [online]. [cit. 1.2.2013].
Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:GHS-pictogram-pollu.svg>
- Obr.16** TORSTEN HENNING. *Soubor:GHS-pictogram-explos.svg - Wikipedie* [online]. [cit. 1.2.2013].
Dostupný na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:GHS-pictogram-explos.svg>
- Obr.17** WERNEUCHEN. *Soubor: Vinyl Einmalhandschuhe.JPG - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013].
Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vinyl_Einmalhandschuhe.JPG
- Obr.18** NERIJP. *Soubor: Robinetterie-PVC.jpg - Wikipedia* [online]. [cit. 22.4.2013].
Dostupný na WWW: <http://it.wikipedia.org/wiki/File:Robinetterie-PVC.JPG>
- Obr.19** SCHULZ, Ralph. *Soubor: Men's black PVC pants 01.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 23.2.2013].
Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Men%27s_black_PVC_pants_01.jpg
- Obr.20** TAN, Steve. *Soubor: Laying sewer hi res (2).jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 23.2.2013].
Dostupný na WWW: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Laying_sewer_hi_res_\(2\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Laying_sewer_hi_res_(2).jpg)
- Obr.21** JOHNTX. *Soubor: Surfer v obleku nese jeho surboard na beach.JPG - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013].
Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Surfer_in_wetsuit_carries_his_surboard_on_the_beach.JPG
- Obr.22** ESI.USI. *Soubor: Neopreno3.jpeg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013].
Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Neopreno3.jpeg>
- Obr.23** WERNEUCHEN. *Soubor: Chirurgické rukavice 19.JPG - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013].
Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Surgical_gloves_19.JPG
- Obr.24** VISUALBEO. *Soubor: PATCHCABLE černá 20m.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013].
Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Patchcable_black_20m.jpg

Citace

Obr.25 YDOMUSCH. *Soubor: Kochleární implant2.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013].

Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cochlear_implant2.jpg

Obr.26 SELFMADE. *Soubor: EdenProject2005-07-30.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013].

Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:EdenProject2005-07-30.jpg>

Obr.27 KUNSTPISTE. *Soubor: Ski modely 2010.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013].

Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ski_models_2010.jpg

Obr.28 NASA. *Soubor: 160658main2 OZON velké 350.png - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013].

Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:160658main2_OZONE_large_350.png

Obr.29 XANTHIS. *Soubor: DDT Powder.jpg - Wikipedia, the free encyclopedia* [online]. [cit. 22.4.2013].

Dostupný na WWW: http://en.wikipedia.org/wiki/File:DDT_Powder.jpg

Obr.30 CDC. *Soubor: DDT WWII soldier.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013].

Dostupný na WWW: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:DDT_WWII_soldier.jpg

Obr.31 BUNDESARCHIV BILD 183-20820-0001 / CC-BY-SA. *Soubor: Bundesarchiv Bild 183-20820-0001, Blausig, Kartoffelkäferbekämpfung.jpg - Wikipedia, the free encyclopedia* [online]. [cit. 22.4.2013]. Dostupný na WWW:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_183-20820-0001,_Blausig,_Kartoffelk%C3%A4ferbek%C3%A4mpfung.jpg

Obr.32 US FISH AND WILDLIFE SERVICE. *Soubor: Rachel-Carson.jpg - Wikimedia Commons* [online]. [cit. 22.4.2013].

Dostupný na WWW: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rachel-Carson.jpg>

Literatura

Honza, J.; Mareček, A. Chemie pro čtyřletá gymnázia (3.díl). Brno: DaTaPrint, 2000; ISBN 80-7182-057-1

Pacák, J. Chemie pro 2. ročník gymnázií. Praha: SPN, 1985

Kotlík B., Růžičková K. Chemie I. v kostce pro střední školy, Fragment 2002, ISBN: 80-7200-337-2

Vacík J. a kolektiv Přehled středoškolské chemie, SPN 1995, ISBN: 80-85937-08-5

